

МИКОЛА ВЕГЕШ, ЛЮБОВ ГОРВАТ

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЖЕРЕЛЬНУ БАЗУ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ
МАРАМОРОЩИНИ

Переважна більшість архівних джерел з історії соціально-економічного, політичного і культурного розвитку румунської частини Мараморощини, де проживають українці, знаходиться в архівах Румунії. Перш за все маємо на увазі Національний архів Румунії, Державні архіви м.Клужа і Бая-Маре, архів повіту Мараморош.

У фондах "Інформаційного Румунського Агенства", що міститься в Бая-Маре, знаходяться сотні справ про встановлення і діяльність угорської адміністрації на окупованій території, численні арешти і розстріли місцевих патріотів, депортація населення, зокрема єврейського. Про це також йдеться у фондах "Управа міста Берш", "Префектура Марамороша", "Статистичні бюлетені" тощо. Цікаві й маловідомі факти про культурне становище українського населення Мараморощини містяться у фонді "Префектура Мараморощини" в м.Сигеті. Документи про перебування колишнього президента Карпатської України А.Волошина в Румунії виявлені у фонді Н-1768І Центрального архіву Міністерства Державної Безпеки Росії в Москві. Аналогічні матеріали містяться в Державному архіві м.Клужа.

Окремі справи, віднайдені авторами у вищеназваних архівах, переконують, що угорські терористи і проугорська "п'ята колона" активно діяли в українських селах Мараморощини протягом всього міжвоєнного періоду /"Залізна гвардія", загони майора Геяша тощо/, що змусувало місцеве населення нерідко покидати рідні оселі. Цілий ряд справ архівів у м.Клужі і Бая-Маре висвітлюють стан розвитку сільського господарства, промисловості та торгівлі. В них йдеться про становище робітників та селян, боротьбу уряду з безробіттям, зміни адміністративної системи. Наводяться численні факти про проведення аграрної реформи, будівництво доріг, становище в краї освіти і медицини. Окремі справи про соціально-економічний розвиток Мараморощини та про стан українсько-румунських відносин напередодні Другої світової війни віднайдені в Державному архіві Закарпатської області. Маємо на увазі фонди "Президія цивільного управління Підкарпатської Русі" і "Президія уряду Карпатської України".

Цікавий фактичний матеріал поміщений у збірниках документів і матеріалів "Венгрия и вторая мировая война: Секретные дипломатические документы по истории кануна и периода войны"/М.:Наука, 1962/;

"Шляхом Жовтня: В шести томах.Збірник документів"/Ужгород, 1957-1965/.

Певна частина матеріалів з історії Мараморощини висвітлювалася на шпальтах румунської і української преси 20-30-х років. Це стосується таких друкованих органів, як "Свобода", "Нова свобода", "Тімпул", "Вііторул", "Фронтул", "Курентул", "Моментул", "Семналул", "Попорул". У статтях і повідомленнях румунських і українських журналістів йдеться про становище українців Мараморощини, зустрічаються матеріали про розвиток шкільництва і українських товариств в Румунії. Однак, необхідно відзначити, що переважна більшість публікацій висвітлює період кінця 30-х років. Це також стосується закарпатської газети "Нова свобода", яка редагувалася відомим письменником В.Гренджоу-Донським. На її шпальтах зустрічаємо цікаві матеріали про перепис населення в Румунії, а також різноманітну інформацію з приводу соціально-економічного, політичного і культурного становища українців Мараморощини.

Матеріали архівів і періодики суттєво доповнюються мемуарами очевидців і активних учасників національно-визвольних змагань 1918-1919 і 1938-1939 рр. Йдеться про спогади О.Волянського, С.Забачинського, С.Ключурака, А.Кушинського, Є.Стахіва, Ю.Химинця, В.Шандора, А.Штефана.